

Spraakkundig overzicht

I. Het lidwoord

1. *Het bepaald lidwoord* is de (m. en v.) en d'n (voor een klinker en woorden beginnende met d, t, of h) en h't (o.)

vb:	de baer	de geit
	d'n os	d'n ieëz'l
	d'n din	d'n tak d'n haan
	h't ki:ndj	

2. *Het onbepaald lidwoord* eine / 'ne (voor m.), ein /'n (voor v.) en e (voor o.)

vb.	eine mins
	'n vrouw
	e ki:ndj

Ten opzichte van het A.N. zijn er een aantal afwijkingen betreffende het geslacht.

Zo worden in ons dialect :

mannelijk:	de bos	de numm'r
vrouwelijk:	de knaal	de sjild'rie
onzijdig:	h't f'brik	h't m'sjien

II. Het zelfstandig naamwoord

Meervoudsvorming

1. Toevoeging van -e (n) zoals in de standaardtaal.

t'leur -	t'leure
bèd -	bèdde

2. Toevoeging van -s zoals in de standaardtaal.

vinst'r -	vinst'rs
ieëz'l -	ieëz'ls

Alle woorden op -e krijgen in het mv. een -s
 zeekde - zeekd's

3. Umlaut

Dit gebeurt uiteraard uitsluitend bij woorden met een velare stamklank zoals:

a - aa - o - oo - oe - ó - ao - ou		
bank	-	benk
book	-	beuk
bos	-	bös
koe:g'l	-	kuug'l
knoup	-	knuip
paol	-	päöl

De eind -nd verandert in -jn

band	-	bejn
land	-	lejn

4. Verandering van intonatie: de sleeptoon verandert in een stoottoon.

bei:n	-	bein
berr'g	-	berg
err'm	-	erm

5. Umlaut + intonatieverandering

ba:l	-	bel
pla:nk	-	plenk
slaa:g	-	slaeg

6. Toevoeging van -d(er): hierbij verandert de -nk in ng en de eind-d valt weg.

ei-j	-	ei-j'r
koeët	-	koeët'r
di:nk	-	ding'r
blaad	-	blaaj'r
kleid	-	klei-j'r

7. Onregelmatige meervoudsvormen:

broeëd	-	bruuj
draod	-	dräöj
hood	-	heuj

In enkele gevallen zijn enkelvoud en meervoud gelijk.

eine sjoon	-	twieë sjoon
eine ving'r	-	twieë ving'r
ein kaart	-	twieë kaart

Vorming van het verkleinwoord

1. Toevoeging van -ke of -ske (dit laatste na -g, -k, -ch, -ng, -nk)

dump'l	-	dump'lke
hier'ng	-	hier'ngske
nek	-	nekske

zaeg	-	zaegske
dink	-	dinkske

2. Toevoeging van -ke of -ske plus klankwisseling.

app'l	-	epp'lke
kook	-	keukske
klats	-	kletske

3. Toevoeging van -je na -d of -t .

paerd	-	paerdje
v'rsjèt	-	v'rsjètje

4. Toevoeging van -je plus klankwisseling.

boeët	-	buuëtje
potloeëd	-	potluuëdje
start	-	stertje

Samengestelde zelfstandige naamwoorden

Enkele samengestelde zelfstandige naamwoorden krijgen een verbindings doffe e of 'n, waar dit in de standaardtaal niet het geval is.

ass'kruuske
bóks'pie:p
oug'ndokt'r

Afgeleide zelfstandige naamwoorden

Sommige afleidingen in de standaardtaal op -heid, krijgen in het Bocholter dialect -heid

lómp	-	lómp'gheid
good	-	goot'gheid
naat	-	naat'gheid

Enkele afleidingen, bestaande uit een werkwoordelijke stam + doffe e, duiden de grondstof of het materiaal aan.

drinke	=	drink's
aete	=	aet's
rouke	=	rouk's

Wegens typische Limburgse assimilatie wordt het achtervoegsel -de, waar dit in de standaardtaal te is:

hoeëg	-	huugde
lank	-	lingde
dik	-	dikde

III. Het bijvoeglijk naamwoord.

Enkelvoud

Het bijvoeglijk naamwoord vóór een mannelijk zelfstandig naamwoord krijgt een -e.

'ne stieve klöpp'l
gooje wie:n

Begint het mannelijk zelfstandig naamwoord met een klinker, een -h, -d, of -t dan krijgt het bijvoeglijk naamwoord nog een -n.

eine rott'n app'l
eine zoor'n hier'ng

Voor een vrouwelijk zelfstandig naamwoord krijgt het bijvoeglijk naamwoord geen uitgang.

ein mörr'g paer
ein roew ramm'l

Voor een vrouwelijk zelfstandig naamwoord krijgen bijvoeglijke naamwoorden die eindigen op een stemloze p, t, k, s echter een -e.

ein gruuëtse m'dam
ein malse paer

Meervoud

Vóór een mannelijk zelfstandig naamwoord in het meervoud krijgt het bijvoeglijk naamwoord de uitgang -e.

groeëte minse
vètt'ge ving'r

Vóór een vrouwelijk zelfstandig naamwoord in het meervoud : geen uitgang.

lang ving'r
proeëp'r han

Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden

De stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden wijken over het algemeen niet af van de standaardtaal. Ze worden gevormd door toevoeging van een doffe e.

e wolle humme
ein steine brögk

Afwijkingen

'n hout're brak
eine glaaz're bo:l

Trappen van vergelijking

Ook de vorming van de trappen van vergelijking verschilt weinig van die van de standaardtaal. Wel gelden hier dezelfde regels over de eindmedeklinkers als bij de verbuiging van de bijvoeglijke naamwoorden.

breid	brei-j'r	breidst
kaod	kaoj'r	kaodst
onregelmatige :		
gaer	leev'r	leefst
good	baet'r	bèst

IV Het bijwoord

De meest voorkomende bijwoorden zijn deze die ofwel een tijd, ofwel een plaats, of nog de wijze (modaliteit) waarop zich iets voordoet, aanduiden .

1. Bijwoorden van tijd

all'wiel, b'deime, strak, ierd'r, zjust'r, gèst're, dèk, wannier, opp'r-noew, toon

2. Bijwoorden van plaats

boeë, boeëhieëne, daohieëne, dao, hie-j, guns, hiej'rop, örg's, 'weg

3. Bijwoorden van wijze

zieëk'r, m'sjien, dink'l'k, muug'l'k, lich'l'k, al te lich'l'k

V . Het voornaamwoord

1. Persoonlijke voornaamwoorden

Onderwerpsvorm

ich
dich, de, gae, ge
hae, zie-j, ze, h't
vae
zie-j, ze

Voorwerpsvorm

mich
dich, óch
häöm, häör, h't
ous
ze, hun

2. Bezittelijke voornaamwoorden

Worden ofwel bijvoeglijk gebruikt	zelfstandig gebruikt
mien	mien(e)
dien, oor	mien(e), oor(e)
zien, häör	zien(e), oor(e)
ous, ouze	ous, ouze
oor, oore	oor, oore
hun(ne)	hun(ne)

3. Vragende voornaamwoorden

zelfstandig gebruikt: voor personen: wae
voor zaken: waat

bijvoeglijk gebruikt	: mannelijk	: welke
	: vrouwelijk en onzijdig	: welk
	: mannelijk	: waat vuur (eine)
	: vrouwelijk	: waat vuur (ein)
	: onzijdig	: waat vuur (ei, e)

4. Aanwijzende voornaamwoorden

Mann.	Vrouw.	Onz.	Meerv.
deze mins	dees vrouw	dit ki:ndj	dees minse
dae mins	die vrouw	det ki:ndj	die minse

Het aanwijzend voornaamwoord “gieëne” komt nog voor in :
Hae woeëntj aan gieëne kant.

5. Onbepaalde voornaamwoorden

'n hamp'l, beids, eem's, innige, eem's, eem't, ètt'l'ke, n'n herv'l,
neem's,
min, v'rsjill'ge

VI. Het telwoord

1. Hoofdtelwoord

ein	èll'f	tieën	hónn'rd
twieë	twell'f	twintj'g	doezj'nd
drie	dartieën	dart'g	m'ljoen
veer	viertieën	fiert'g	m'ljaar
vie:f	vieftieën	fieft'g	
zès	zèstieën	sest'g	
zieëve	zieëv'tieën	sieëv'tj'g	
acht	achtieën	tach'tj'g	
nuuge	nuug'tieën	nuug'tj'g	
tieën			

2. Rangtelwoord

d'n ierste	d'n èll'fde	d'n dart'gste
d'n twieëde	d'n twell'fde	de fiert'gste
d'n do:rde	d'n dartieëndje	de fieft'gste
de veerde	de viertieëndje	de sest'gste
de vijfde	de vie:ftieëndje	de sieëv't'gste
de zèsde	de zèstieëndje	d'n tacht'gste
de zieëv'ndje	de zieëv'tieëndje	de nuug't'gste
d'n achste	d'n achtieëndje	d'n hónn'rste
de nuug'ndje	de nuug'tieëndje	d'n doezj'nste
d'n tieëndje	d'n twintj'gste	

VII . Het werkwoord

Hulpwerkwoorden

ott.	ovt.	v.d.
zeen (zijn)		
ich bin dich (de) bès hae is vae zeen gae zeetj zie: (ze) zeen	ich waas dich (de) waors hae waas vae waore gae waort zie: waare	g'waest
hemme (hebben)		
ich hem (heb) dich (de) hebs hae haet vae hemme (hebbe) gae hebt zie: (ze) hemme	ich hauw dich (de) hauts hae hauw vae hauwe gae hautj zie: (ze) hauwe	gad
waere (worden)		
ich waer dich (de) weurs hae weurd vae waere gae waerd zie: (ze) waere	ich woor dich (de) woors hae woor vae woore gae woord zie: (ze) woore	g'woere

Zwakke werkwoorden

De zwakke werkwoorden vertonen enkele kenmerken die afwijken van de standaard taal

ott.: de tweede persoon enkelvoud eindigt steeds op -s
dich moos ins koeëme
dich luips inne waeg

In de verleden tijd krijgen de zwakke werkwoorden steeds de uitgang de in tegenstelling met de standaardtaal waar de uitgang -de(n) of te(n) kan zijn.

ich dansde
ich roukde

Sterke werkwoorden

ott.: vaak verandering van de stamklank in de 2de en de 3de persoon enkelvoud.

Voor de 1ste persoon enkelvoud wordt van éénlettergrepige werkwoorden meestal een vorm op -n gebruikt.

goeën : ich gaon heiv'rs
zeen : ich zeen det neet

2de persoon enkelvoud eindigt steeds op -s

goeën : dich gings

ovt.: verandering van stamklank

: -s uitgang in de 2de persoon enkelvoud

voltooid deelwoord: meestal verandering van stamklank en uitgang

vraoge	ich vraog dich vreugs	ich vroog dich vroogs	g'vraogd
goeën	ich gaon dich geis	ich ging dich gings	g'gange

schema :

ott.		ovt.
ich	stam	klankwisseling
dich (de)	stam + s	klankwisseling + s
hae	stam + t	klankwisseling
vae (ve)	stam + e	klankwisseling + e
gae (ge)	stam + t	klankwisseling + t
zie (ze)	stam + e	klankwisseling + e

VOORNAMEN

Achille-	Asjiel, Zjuul	Diemphna-	Dienaa, Ding'naa
Adelheid-	Lèt, Liet	Dionijs-	Nie:s
Adolf-	Dolf	Dominicus-	Nik
Adriaan-	Jaan, Jaanus, Jaon, Jaonke	Donald-	Don, Donnie
Adriana-	Jèn	Edmond-	Mon, Mao
Agnes-	Jès, Nes	Eduard-	Waar
Albert-	Bèr, Bert, Bertus	Elisabeth-	Lies, Lieza, Bet
Alberta-	Albertien	Emiel-	Miel
Aldegonda-	Gón, Aldaa, Ald, Gunnie	Emilie-	Lie, Em
Alexander-	Lex, Zander	Emmanuel-	Maan, We:l
Alfons-	Fóns, Fónne, Fónnie	Ernest-	Nest, Nes
Alfonsine-	Fónsien, Sien	Etienne-	Tjèn
Alfred-	Fred	Eugène-	Zjaen
Alinda-	Allien, Lien	Ferdinand-	F'rnao, Nand, Ferdie
Amelie-	Immelie	Florent-	Flor
Andreas-	Andree, Dree, Drees, Dries, Drei	Franciska-	Suskaa
Anna-	An	François-	Frans, Frens, Swa, Sus
Antonia-	Antwannèt, Twannèt, Nèt	Françoise-	Swas, Was
Antoon-	Toeën, Twan, Tuuën's	Frederica-	Driekaa
Armand-	Maon	Frederik-	Fred, Frits, Fried
Arnold-	Nol	Gaspard-	Kasp'r
Arthuur-	Tuur	Gaston-	Stón
Augustijn-	Gust	Gerardus-	Zjraar, Zj'raar, Graad
Baldewijn-	Bald	Gertrudis-	Truuj, Trui, Zj'rtruud, Gutruu, Troe
Balthazar-	Balt	Godefridus-	Fred, Fried, Frits
Baptist-	Tist	Guillaume-	Geel, Giel, Giel'jóm, Lóm
Barbara-	Berr'b	Gustaf-	Staaf, Staf
Bartholemeus-	Bart'l, Bart	Helena-	Leen, Leenie, Laen, Lieën, L'nie
Benjamin-	Bèn, Bènnie,	Hendrika	Driekaa
Bernardus-	Naar, Bernaar, Nar	Hendrik-	Riek, Rie:k, Rik, Harrie, Driek's, Driek, H'rie
Boudewijn-	Bout	Henriette-	Jèt, Henriet, Herriejèt
Caroline-	Lien	Herman-	Maan, Maenke, Mao, Meng
Caspar-	Kasp'r	Hubert-	Huub, Bert, Baer, Bart, Hoep
Catharine-	Kaat, Trien, Triene, Trienèt, Too, Nèt, Rienaa	Hubertine-	Tiena, Berta,
Cecilia-	S'siel, Seelie	Isabelle-	Bel
Christiaan-	Krist, Kritjàèn, Jaan	Isidoor-	Doer
Christina-	Stienaa, Kristien, Stien	Jaak-	Koeëb, Koeëbe, Koeëb's, Kuub
Clemens-	Klee, Kl'mao, Kl'mang, Meng	Jacqueline-	Lien
Constant-	Stan	Jan-	Zjang, Zjao, Zjeng, Jaan, Jentje, Zjengske, Je:j
Cornelia-	Nel, Nellie, Nie	Jozef-	Zjef, Joep, Zjos
Cornelis-	Kor, Nieël, Nieël's, Kornei-j	Jozefien-	Fien, Fiene, Zjoozie
Delfina-	Delfien, Fien, Fienaa		

Julia-	Zjulie, Jèt, Zjuljèt	Virginie-	Virsj
Kamiel-	K'miel	Waltherus-	Wout
Karel-	Sjaar'l	Wendelina-	Lien
Lambert-	Lam, Bert, Baer	Wilhelmina-	Mienaa
Lambertina-	Tienaa, Bertaa, Bertien	Wilhelmus-	Hel, Helm's
Laurens-	Lins, L'rang, L'rao	Willem-	Wull'm, Geel, Giel, Wum
Leonard-	Lei, Lei-joo, L'jao, Nar, L'jón, Laetje	Windelina-	Lien
Leonie-	Nieke		
Leopold-	Pol		
Leopoldine-	Plien		
Lodewijk-	L'wie, Loo		
Louisa-	L'wis, L'wies, Wies		
Louis-	Wiet		
Lucia-	Sieke, Luusie, Sie		
Marcel-	Sjel, Sèl		
Margaretha-	Greet, Griet, M'griet		
Maria-	M'rie, Mie, Miet, Mieke, M'riejaa		
Marie Henriette-	Marjèt		
Marie-Anne-	M'rjan, M'rjaol		
Martin-	Teng, Tienus, Tae		
Mathias-	Mattijs, Tijs, Mat		
Mathieu-	M'tjeu, Mat, Ties, Tjeu, Mattie		
Mechtildis-	M'til, Til, Mech'l, Mecht'l		
Michel-	Sjel, Misj		
Nicolaas-	Nico, Nik, Nikk'l, Klaos		
Paul-	Pool, Pol, Pouw		
Paula-	Plien, Paulien		
Petronella-	Nel, Nellie		
Philipus-	Flip, Flup		
Philomena-	Fieloomaen, Maen		
Pieter-	Piet, Pier, Piejaer, Pie		
Pieter-Jan-	P'rja:n		
Quirinus-	Krie:n		
Raimond-	Mon, Mao, R'mao		
Renier-	Rein, Neer, Rein'r		
Rosalia-	Roos, Lie		
Rudolphus-	Dolf		
Servaas-	Vaos, Vääs		
Simon-	Sieme, Mon		
Sofie-	Fie		
Sylvester-	Vesd'r, Vest'r		
Theobaldus-	Balt		
Theodoor-	Theo, Tei, Doer, Doer's		
Theofiel-	Fiel		
Theresia-	Trees, Traes		
Viktor-	Fik		
Vincent-	Vien		

Geraadpleegde bronnen:

- Woordenboek van het dialect van Bree en omgeving
Rik Schoofs

- De taal van de Maas
Paul Prikken

- De Weertlandse dialecten
P.Hermans-Jo Van den Berg-Jos Brouwer-Jan Feyen-Jos van de Wouw

- Epaarte kal over Geistinger taal
D.Snijders

- Dieksjenèèr van 't (h)essels
Xavier Siaelens

- Thematisch woordenboek van het Tungelroys
G.F.Kooyman (Hallefer Nor)

- 'n Manjel Stokkemer weurd
Kunstkring Arnold Sauwen Stokkem

- De judde van Boorsem
Lieve en Thieu Opdenacker

- Genker Woerdenleest
A.Geraerts-Olaerts-Remans

- Diksjenaer van 't Mestreechs
Dr.H.J.E.Endepols

- Seppig wie ein smautpaer
R.Geurts

- De kleine Mezeiker Grammaer
Martin Boonen-Tony Van Wijck

- Diepenbeeks: Eigenwoordig en eigenzinnig
Heemkundige kring Diepenbeek